

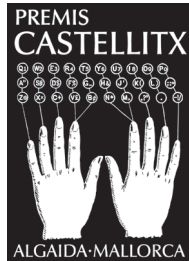
Baltasar Morey Carbonell

Els rectors Amengual d'Algaida i el santuari de la Pau de Castellitx

*Rosa d'Or de la Pau de Narració Curta
Certamen Literari de Castellitx*

ALGAIDA, 1973

Col·lecció Binària · Premis Castellitx · PC-1973-N-R-0041-0026

© del text: Baltasar Morey Carbonell

© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2013

Coberta, maquetació i disseny de la col·lecció: Bartomeu Salas Mascaró

Coordinació editorial: Bartomeu Salas Mascaró

Ajuntament d'Algaida

C/ del Rei, 6 · 07210 Algaida (Illes Balears)

Tel.: 971 12 50 76 · 971 66 56 79

ajuntament@ajalgaida.net

premiscastellitx@ajalgaida.net

biblioteca@ajalgaida.net

www.ajalgaida.net

Queden totalment prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació, total o parcial, d'aquesta obra.

Baltasar Morey Carbonell

Els rectors Amengual d'Algaida i el santuari de la Pau de Castellitx

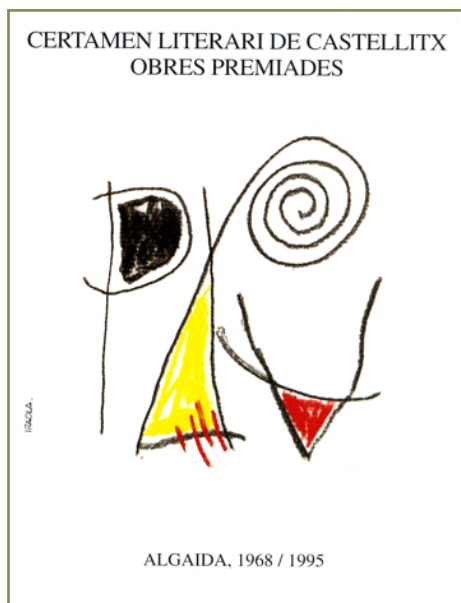
*Rosa d'Or de la Pau de Narració Curta
Certamen Literari de Castellitx*

ALGAIDA, 1973

L'any 1973 el Certamen Literari es convocà sota la denominació *VI Certamen de Poesia i Prosa i el IV Concurs de Poesia Popular (Glosat) en honor de Nostra Dona Santa Maria de la Pau de Castellitx*. Es presentaren un total de trenta-cinc composicions.

La narració *Els rectors Amengual d'Algaida i el santuari de la Pau de Castellitx* de Baltasar Morey Carbonell fou publicada per primera vegada al recull *Certamen Literari de Castellitx. Obres premiades 1968/1995* (Algaida: Ajuntament d'Algaida, 1995).

La il·lustració de la coberta del volum que recull les obres guardonades als Premis Castellitx entre el 1968 i el 1995 és de Paco Iraola.

Els rectors Amengual d'Algaida i el santuari de la Pau de Castellitx

INTRODUCCIÓ

Visita artística

EN VISITAR L'ESGLESIOLA de Nostra Dona Santa Maria de la Pau, perduda dins l'espessa i verda garriga de la camperola solitud de Castellitx, destriam dos cossos o parts, completament distints i oposats per l'estil: 1) la quasi desfigurada nau primitiva d'austera fàbrica romanicogòtica de transició, típica estructura rural mallorquina, amb el seu portal cisel·lat «de moldura cisterciense»,¹ obra de la darrerria del segle XIII, 2) i el presbiteri nou d'estil barroc, de la darrerria del segle XVII.

L'obra és de pedreny arenós. Està composta de dos esvelts arcs, guarnits d'estries, amb les seves torçudes columnes salomòniques, que sostenen la reforçada volta de canó amb dos bells escuts iguals, que presideixen el centre d'ambdós arcs.

Dos nusos per desfer.

Preguntam: 1) De qui és aquest escut? i 2) Quan es dugué a terme aquesta notable reforma?

1. *Pequeñas Iglesias de los Repobladores de Mallorca* de Francesc Esteve, Canónigo i Gabriel Alomar, Arquitecto. Col·lecció Panorama Balear, núm. 39, p. 2, 4, 5 i 10. 1954.

Notes historicobibliogràfiques de Castellitx

Els investigadors històrics, com els antics cronistes del Regne de Mallorca, Dameto, Mut i Alemany,² en els segles XVII i XVIII, i Villanueva³ en 1851, no toquen el tema de Castellitx i els altres, juntament amb els artistes i erudits, són poc explícits.

Passaren per la Pau, Furió, en 1840, i Piferrer-Quadrado, en 1841. El primer no concreta res de l'edifici «Monumento», ni de les dates de construcció de les seves parts; sols s'esplaia en el seu romanticisme de l'època: «Nunca en nuestra vida hemos visto iglesia alguna que haya hablado tanto a nuestro corazón».⁴

Els segons comenten, breument, la disposició primitiva de l'autèntica nau romànic-gòtica de transició «curioso per su techo de madera y por la moldura bizantina de su portada».⁵

Laurens,⁶ en el mateix any de 1840, i Wood,⁷ en 1886, no varen trepitjar aquesta part forana.

L'incansable vianant, l'arxiduc Lluís Salvador, en les seves nombroses corredisses per l'illa començades a l'estiu de 1867, encerta en la seva exposició: «la capilla del presbiterio es de estilo renacimiento».⁸

Dins el segle actual, en 1946, el competent pare Miquel Batllori, director de l'arxiu històric de la Companyia de Jesús a Roma, declara que Castellitx és «uno de los pocos restos románicos de la isla».⁹

El poeta mossèn Bartomeu Guasp diu, en 1953, que «es un aditamento del siglo XVIII... un vistoso escudo con las armas de Amengual o Armengol, la familia que lo costearon», i entreveu «una notable reparación» dins els anys de 1663-64.¹⁰

El docte canonge de la Seu, Esteve, i l'entès arquitecte, G. Alomar,

2. *Historia General del Reino de Mallorca* de Joan Dameto, Vicenç Mut i Jeroni Alemany. 3 toms. 1840.

3. *Viaje Literario a las Iglesias de España* de Jaume Villanueva Tom XXI (1851) i tom XXII (1852).

4. *Panorama Optico-histórico-artístico de las Islas Baleares* d'Antoni Furió. 1840. 2 ed. p. 163. 1969.

5. *Islas Baleares* de Pau Piferrer i Josep M. Quadrado, 1a. ed. Comp., p. 521. 1969.

6. *Recuerdos de un viaje artístico a la Isla de Mallorca* (1840) de J. B. Laurens. ed. 1971.

7. *Cartas desde Mallorca* de Charles W. Wood (1886-7). ed. 1968.

8. *Los pueblos de Mallorca. La parte Meridional de la Isla* de l'Arxiduc Lluís Salvador. Tom VII, p. 67. ed. 1958.

9. *Cartas del Padre Pou al Cardenal Despuig* del pare Miquel Batllori, S. J., p. 17. 1946.

10. *Antigua Parroquia de Castellitx* de Mn. B. Guasp. Biblioteca Balear. Vol. XXIV. p. 41 i 92. 1953.

en 1954, parlen de «pese a las ampliaciones realizadas en los siglos XVI y XVII».¹¹

Més cap a nosaltres, altra vegada, mossèn Bartomeu Guasp, en 1963, al *Corpus de Toponimia* de Josep Mascaró Pasarius, resumeix, més o manco, el que s'ha dit anteriorment.¹²

En 1965 Mallorca Eremítica copia tot quant s'ha publicat darrerament.¹³

En 1964, Durliat, professor de la Universitat de Tolosa i màxima autoritat en romànic, assabenta que «...però al segle XVII li afegiren un cor allargat i baix, decorat de pilastres i de capitells clàssics».¹⁴

El polifacètic pare Gaspar Munar, en 1967, sosté que l'obra és de la segona meitat del segle XVII i l'escut és d'Armengual «protector insigne» i afegeix: «Nos inclinamos a creer que el tal bienhechor sería el Párroco Don Miguel Armengual que regentó la parroquia de Algaida de 1647 a 1679»,¹⁵ nota presa de mossèn Baltasar Morey, publicada al periòdic Castellitx de l'any 1958.¹⁶

Aquestes breus notes defineixen clarament: 1) que l'escut és d'Armengol, Armengual o Amengual, sense concretar si és una família coneguda de la vila o externa; 2) que la reforma és dels segles XVII o XVIII.

Nota il·luminadora

Abans hem d'advertir, com a nota il·luminadora, que la història de Castellitx està fortament lligada a la d'Algaida, ja que Castellitx va ésser el tendre bressol d'Algaida, i així esdevengué «cap i mare d'aquesta Vila».¹⁷ Aquesta gaudia de vida polenta, també Castellitx; hi havia manca de diners o recursos materials, també els patia la Pau.

11. *Pequeñas Iglesias de los Repobladores de Mallorca* de Francesc Esteve, Canónigo i Gabriel Alover, Arquitecto. Col·lecció Panorama Balear, núm. 39, p. 10. 1954.

12. *Corpus de Toponimia* de Moll de Josep Mascaró Pasarius. Tom I, p. 17-29 i 383-85.

13. *Mallorca Eremítica* per un Ermità, p. 195-97. 1965.

14. *L'art en el regne de Mallorca* de Marcel Durliat, cap. II, p. 100. 1964.

15. Revista *Lluc*, núm. abril, p. 111. 1967.

16. Periòdic *Castellitx*, núm. 2, 1958.

17. *Llibre de Consells*, sense foliar, 1 de setembre de 1596, Arxiu Municipal d'Algaida.

Objecte d'aquest estudi

Intentem aclarir aquesta foscor històrica malgrat la manca de documents contemporanis, per provar que l'escut és dels homònims doctors en sagrada teologia, rectors d'Algaida, Miquel Armengual, preveres i parents, dels segles XVII i XVIII, i que la reforma es féu a la darrera del segle XVII.

Etimologia dels llinatges Armengol i Armengual

El filòleg Francesc de B. Moll fa nàixer els mots Armengual i Armengol d'Ermingaud, d'etimologia germànica, «compost de dos noms de divinitats germàniques»; endemés en treu els llinatges Mengual, Armengot i Armengou.¹⁸

Al *Diccionari Català-Valencià-Balear* veim que del nom d'Armengual, soca mare, en sortí, com una tanyada esponerosa, la variant Armengual i, d'aquesta, la branca actual d'Amengual.¹⁹

Bover, en el *Nobiliario*, presenta les mateixes variants esmentades, amb una de nova: la d'Armengaudi.²⁰

Escut d'armes i procedència...

El seu escut d'armes consta d'«un bras enllestí d'arnès amb una esbrinada espasa».²¹ Ramis d'Ayreflor el pinta igualment.²²

Segons ells dos, la noble família procedeix de Lluçmajor i s'establí a Ciutat al segle XVI.²³ Encara avui, té un carrer descrit per Zaforteza Musoles, devers l'església parroquial de Sant Jaume, on s'aixecà la seva casa pairal.²⁴

18. *Els llinatges catalans* de Francesc de B. Moll. Col·lecció Raixa. p. 140 i 142.

19. *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Alcover-Moll, tom I, p. 617 i 871.

20. *Nobiliario Mallorquí* de Joaquim Ma. Bover, tom I, p. 46-47.

21. *Nobiliario Mallorquí* de Joaquim Ma. Bover, tom I, escut núm. 23.

22. *Alistamiento noble de Mallorca del año 1762* de Joan Ramis de Ayreflor y Sureda. 1911, p. 119 i 120.

23. *Alistamiento noble de Mallorca del año 1762* de Joan Ramis de Ayreflor y Sureda. 1911, p. 119 i 120.

Vide notes 20 i 22.

24. *La Ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico* de Diego Zaforteza Musoles. 1954. Tom II, p. 105-106.

ESCUTS ACTUALS A CASTELLITX I ALGAIDA

Dins Castellitx

Exactament, el trobam, dues vegades, repetit, com havem dit en parlar dels graciosos arcs de la volta del presbiteri nou de la Pau i també a dins l'església, la vila i el terme d'Algaida, acompanyat d'unes dates molt significatives.

Dins Algaida

Fixem-nos-hi de prim compte:

1) Dins l'església parroquial:

- a)* a la clau que tanca la capella de Sant Joan Baptista (primera de l'epístola), compartit amb l'escut de Coll i la data de 1681;
- b)* a la clau de la segona volta de l'airoso nau gòtica de transició (comptant des del presbiteri), amb la mateixa data de 1681;
- c)* en el centre orlat de flors del daurat retaule de la capella de l'Assumpta (primera de l'evangeli),
- d)* i damunt la capçalera de la cadira rectoral, en el cadirat de llenya negra del cor (avui es guarda a la Rectoria).

2) Dins la vila:

A la creu del carrer del molí d'en Sant o de la Quarterada, amb la data de 1719.

3) Dins el terme:

- a)* a la creu del cementiri dels apestats, amb la data de 1711, entre les ombrívols mates i flairosos romanins del bosc de Binicomprat,
- b)* i finalment, sense data, en el portal forà de les empinades cases de Punxuat.

Conclusió

Doncs, podem dir, amb tota seguretat, que l'escut és dels Armengual.

L'ESCUT ÉS DELS ARMENGUAL, RECTORS D'ALGAIDA I PARENTS

És dels Armengual d'Algaida, rectors i parents? Creim, amb tota certesa, que sí, i també d'altres familiars seus, perquè alguns documents canten ben clar i llampant i confirmen les dates precedents.

Els historiadors dels Armengual ciutadans

Bover²⁵ i Ramis d'Ayreflor²⁶ duen una llista llarga dels Armengol i Armengual de Ciutat. No hi trobam els noms dels nostres rectors, sols d'un parent seu, el dr. Josep Amengual Hernández, nascut l'any 1785.²⁷ Va esser, més tard, domer de la Seu i secretari del senyor bisbe de Mallorca, dr. González Vallejo (1819-24).²⁸ Aquest, en 1821, era reconegut per l'únic parent baró dels rectors Armengual i, per tant, posseïdor en dret de la meitat del fideïcomís de Punxuat.²⁹

Una llista dels Armengual d'Algaida del segle XVII.

El primer rector Miquel Armengual Rabassa

Vetací la nostra llista dels Armengual. Per l'agost de 1647 i a causa d'unes desavinences entre «els honors Jurats de la Vila»,³⁰ protectors perpetus de l'Església, i el rector, veim que, per primera vegada, surt el nom del rector, el dr. Miquel Armengual.³¹ Va nàixer a Ciutat, d'una família abundosa en clergues. Sos pares eren Miquel Armengual i Maria Anna Rebassa.³²

25. *Nobiliario Mallorquín* de Joaquim Ma. Bover; *Biblioteca de Escritores de Baleares*, 1868, tom I, p. 26 a 45; i *Varones Ilustres de Mallorca*, 1847, p. 66.

26. *Alistamiento noble de Mallorca del año 1762* de Joan Ramis de Ayreflor y Sureda. 1911, p. 119 i 120.

27. *Biblioteca de Escritores de Baleares* de Bover, p. 35.

28. *Guía de la diócesis de Mallorca. Resumen Histórico*, p. 59. 1959.

29. *Acta de divisió de bens de Catalina i Juana Ma Armengual de Punxuat*, de 8-VII-1821. Document solt. Arxiu Garcias de la Serra d'Algaida (AGSA).

30. *Llibre de Consells*, 24 agost 1647, Arxiu Municipal d'Algaida (AMA).

31. *Llibre de Consells*, 24 agost 1647 (AMA).

32. *Testament del Dr. Miquel Armengual Rebassa, Rector d'Algaida*, 6-III-1706. Notari Rafel Ginard. Document solt (AGSA).

El feim baix d'estatura, ja que havia acursat una capa casulla, que sols ell podia portar.³³ Era doctor en sagrada teologia, pietós, fervent devot de Maria, ple del zel per a munificència de la casa de Déu, gran almoïner dels pobres,³⁴ senyor del lloc de Punxuat, que havia comprat «dels honors jurats de dita vila, com de diversos particulars de aquella»,³⁵ i no li mancaven els diners ni els béns materials de la terra. Regí la Parròquia fins a l'any 1679, ja que, l'any següent de 1680, es firmava «olim Rector de Algaida».³⁶

Suposam que per ventura va renunciar perquè estava malalt o perquè l'obligaren els maldecaps que li donava el càrrec.³⁷ Tenia casa a Ciutat i a Punxuat, on passava temporades.³⁸

Morí a la vila, el 29 de març de 1706, i fou enterrat davant «la capella de la Pacio de Christo Señor nostro» de la dita Parròquia, a una sepultura nova estrenada per ell.³⁹

Un germà organista

Germà seu era don Salvador Armengual, organista de la Parròquia i beneficiat, des de 1688.⁴⁰ Va esser el seu hereu⁴¹ i posseïa les seves cases i corral, en el carrer dels Cavallers, que estaven sota l'alou de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.⁴² En testament, el 18 de juny de 1706, anomena hereu el doctor Miquel Armengual, rector d'Algaida i nebot d'ambdós.⁴³

33. *Llibre de Consells*, 24 agost 1647 (AMA).

34. *Consells*, 29 agost de 1660 (AMA).

35. *Llegats del testament del Dr. Miquel Armengual, Rector, 1706*. Document solt (AGSA).

36. *Consells*, 15 setembre 1680 (AMA).

37. *Consells*, 24 agost 1647 (AMA).

38. *Testament del Dr. Miquel Armengual Rebassa, Rector d'Algaida, 6-III-1706*. Notari Rafel Ginard. Document solt (AGSA).

39. *Testament del Dr. Miquel Armengual Rebassa, Rector d'Algaida, 6-III-1706*. Notari Rafel Ginard. Document solt (AGSA).

40. *Testament del Dr. Miquel Armengual Rebassa, Rector d'Algaida, 6-III-1706*. Notari Rafel Ginard. Document solt (AGSA). *Consells*, 23 maig 1688 (AMA).

41. *Llegats del testament del Dr. Miquel Armengual, Rector, 1706*. Document solt (AGSA).

42. *Acte de venta*, 20-XI-1708, doc. solt (AGSA).

43. *Acte de venta*, 20-XI-1708, doc. solt (AGSA).

El segon rector Miquel Armengual Rotger

Aquest és el segon rector, dr. Miquel Armengual Rotger, de Ciutat, fill de «lo honorable Joseph Amengual i dona Miquela Rotger».⁴⁴ Nebot del primer rector, perquè era, son pare Josep, germà del doctor Miquel. Poc més o manco, estava adornat amb les mateixes qualitats que l'oncle: doctor, pietós, ric⁴⁵ i resolt continuador de la seva obra espiritual.⁴⁶ Regí, segons els documents, la Parròquia des de l'any 1687⁴⁷ fins a la seva mort, el 26 de desembre de 1741.⁴⁸

Comprà les cases de l'oncle organista l'any 1708.⁴⁹ Fou enterrat a la sepultura mateixa dels Armengual (capella esmentada).⁵⁰

Els Coll Armengual

Altres Armengual, parents seus, eren Bartomeu Coll Armengual, prevere de l'hàbit de Sant Joan «comenador de St. Juan de Mar i prior de la Pollensa», i Jordi Armengual, prevere, germans.⁵¹

Un altre germà?

També Francesc Jordi Armengual, cosí dels abans citats, beneficiat de la parròquia, en 1681,⁵² i vicari més tard, en 1688.⁵³ Creim que era també germà del segon rector Armengual.

Encara hi havia fortament arrelat, dins l'estat eclesiàstic d'aquest segle, el nepotisme, amb totes les seves conseqüències bones i dolentes.

44. *Morts de Algayda* (1724-43), F 355. Arxiu del Palau de Ciutat.

45. *Cuentas*, Tom. 8 (1739), F 98-102; i *Compte, censals i bens personas eclesiasticas* (AMA).

46. *Consells*, 30 Abril 1693

47. *Determinacions del Rt. Comu de la Parroquia Iglesia de Algaida* 1687, F 1, Arxiu Parroquial d'Algaida.

48. *Donació de Joan Amorós a Joan Amengual de Punxuat*, doc. solt (AGSA) i *Morts de Algaida*, F 355.

49. *Acte de venta*, 20-XI-1708, doc. solt (AGSA).

50. *Morts de Algayda* (1724-43), F 355 (Arxiu del Palau de Ciutat).

51. *Consells*, 18 Febrer 1681.

52. *Consells*, 18 Febrer 1681.

53. *Consells*, 1 Juny 1688.

Els parents Armengual del segle XVIII

En el segle XVIII, hi afinam Pere Armengual, prevere i beneficiat, en 1708.⁵⁴

En 1743, Cristòfol Salvador Armengual Oliver, renebot dels rectors, pretengué un benefici a la Parròquia.⁵⁵

En 1753, llegim entre el *Comú* de la Parròquia Pere Antoni Armengual, prevere i beneficiat.⁵⁶

Un rector, el tercer Armengual, membre de la família, la regirà des de l'any 1781 a 1798,⁵⁷ és Joan Amengual.

Finalment, un diaca, en 1790, després prevere i beneficiat, Damià Amengual, que morí en el segle passa.⁵⁸

Extinció dels Armengual

Els parents Armengual visqueren sempre a Punxuat, fins que s'extingiren a causa de la mort «de l'honor Christofol Armengual del predio Punxuat» l'any 1821. Una branca es mesclà amb la família Garcias, de la possessió de la Serra, arran del casament de Joana Maria Armengual, filla de l'esmentat, amb Agustí Garcias.⁵⁹

OBRES DELS RECTORS ARMENGUAL I ALGAIDA

Volta, presbiteri i retaule major de l'església parroquial

Seguirem el fil de la qüestió. No era rector ja el doctor Miquel Armengual Rebassa i es desteixinava per l'obra de l'església d'Algaida. La impulsava amb tot el seu vigor i feia moure els jurats i el rector.

El 15 de setembre de 1680, oferí 400 lliures als jurats per a aquesta obra,

54. *Acta de quitació a favor del Rt. Comú*, 22-XI-1708, doc. solt (AGSA).

55. *Instancia al vicari General*, 20-II-1743, doc. solt (AGSA).

56. *Determinacions del Rt. Comu de la Parroquia Iglesia de Algaida* 1687, F 85.

57. *Determinacions del Rt. Comu de la Parroquia Iglesia de Algaida* 1687, F 125v. i F 136v.

58. *Determinacions del Rt. Comu de la Parroquia Iglesia de Algaida* 1687, F 133; i F 163v i 164.

59. *Acta de divisió de bens de Catalina i Juana Ma Armengual de Punxuat*, de 8-VII-1821. Document solt. Arxiu Garcias de la Serra d'Algaida (AGSA).

amb la condició «que se li don facultat i permis de posar les seves armes a la tercera clau des les tres que vuy se ha principiati». Va esser definit en consell que donàs «el permis al dit Dr Michel Amengual pre. i olim Rector de posar les seves armes esculpides a la segona clau de les tres». Esculpir-les havia d'esser a compte seu: «picar a ses costos».⁶⁰

Pareix que la cosa anava molt morta. Ell la reanimava amb les seves copioses almoines. El 31 de març de 1682 oferí, altra vegada, 100 lliures per pagar el presbiteri de la vila: «ço es que vol que la hobre de la isglesia se pas avant i axi com se anira obrant dita hobre nira pagant... per lo cap de altar...».⁶¹

El 25 de juny de 1684, insisteix en la mateixa cosa perquè estava quasi aturada.⁶²

Altra volta, el 23 d'abril de 1693 «demana que se comensas del cap de la Isglesia»,⁶³ com de fet es començà de bon de veres.

Volia coronar tota l'obra, amb el magnífic retaule major, i per això el 30 d'abril del mateix 1693, expressa «que si venen a be que se fasse el Retaule del Cap de lo altar...».⁶⁴ Ofereix 100 lliures d'un cop i 25 lliures cada any durant la seva vida; endemés el rector Armengual Rotger, nebot, es comprometia a acabar-lo, donant 50 lliures cada any: «comensantse dit retaule 100 lliures i el Sr Rector qui es vuy també matex oferex 50 ll. cada any per dit retaule..., ademes el Rector olim durant sa vida cada any 25 ll. oferesc, i al Sr Rector qui vuy se obliga acabar dit retaule durant la seva vida...».⁶⁵

Els jurats i el rector prenien de bon grat l'esgotadora tasca d'acabar aquesta obra, grandiosa meravella del barroc mallorquí.

L'obra durà fins a l'any 1741, ja que encara es trobava sense daurar part del retaule; per això deixà a la seva mort 50 lliures el rector segon: «Item lexu paroque es finesque de deurar lo altar Major de la Parroquial de Algayda sinquanta lliures semel tantum».⁶⁶

60. *Consells*, 15 setembre 1680.

61. *Consells*, 31 març 1682.

62. *Consells*, 25 juny 1684.

63. *Consells*, 23 abril 1693.

64. *Consells*, 30 abril 1693.

65. *Consells*, 30 abril 1693.

66. *Morts de Algayda* (1724-43), F, 356 (Arxiu del Palau).

Retaule de l'Assumpta i cadirat del cor

Del retaule de l'Assumpta i del cadirat del cor no tenim documents, però suposam que els pagaren de llurs béns familiars.

Creus d'En Sant i de Binicomprat

La creu d'En Sant i la de Binicomprat es feren en temps del segon Rector Armengual. Ell s'encarregà de fer-ho.

De la darrera sabem que, en 1652, hi hagué a Algaida un gran i general contagi que visqué amb tots els seus sofriments i treballs el primer rector: «del contage que ey hague en esta Vila de Algayda per lo any 1652».⁶⁷ Moriren, des del 10 de juny al 2 de febrer, 45 persones.⁶⁸ Dins ell, hi duia un trist record, que volia perpetuar per a les generacions esdevenidores.

Les cases de Punxuat

A Punxuat va posar el seu escut, perquè era el senyor d'aquest lloc, com hem dit.

Obres dels Coll-Armengual, parents

Quant als Coll-Armengual, el 18 de febrer de 1681, Bartomeu Coll Armengual, de l'hàbit de Sant Joan, Jordi Coll, germà, i Jordi Armengual, cosí, oferien 100 lliures: 50 el primer i 25 els altres dos: «per fer una capilla a St Juan Babtista», amb tres condicions: 1) «de tenir adita capilla una silla per ells... 2) al peu de aquella una sepultura... 3) esculpir les suas armes a la clau de dita capella... ».⁶⁹ Els jurats també accediren complidament i atorgaren el que s'havia demanat.⁷⁰

67. *Cuentas*, Tom 8, F 108-122 (AMA) i *Morts de la Parroquia de Algayda* 1635.

68. *Morts de la Parroquia de Algayda* 1635.

69. *Consells*, 18 febrer 1681.

70. *Consells*, 18 febrer 1681.

Obres del rector Armengual Rebassa a Castellitx

Anem ara als escuts de Castellitx i a la reforma del presbiteri. Sostemim que els escuts són del primer rector dr. Miquel Armengual Rebassa que, durant el seu rectorat, dugué a terme la reforma, eixamplant l'esglesia romanogòtica de transició amb un nou presbiteri que no tenia abans.

Estil barroc de la reforma

Se seguí l'estil de l'època, que era el Renaixement o el Barroc del segle XVII, de volta de canó, amb els arcs, les columnes, els capitells i els ornaments clàssics.⁷¹

El presbiteri de la vila i el mateix estil

La moda del temps s'imposà també, anys més tard (l'any 1693, com havem dit), a l'església d'Algaida, començada per la part de davant (portal major) amb el campanar de l'any 1635.⁷²

L'estil que regnava aleshores era el gòtic decadent del segle XVI.⁷³ Quan arribaren a la fi, no s'estilava; estava en la seva plenitud el barroc i vencé.⁷⁴ Així s'explica clarament el canvi.

És obra del rector Armengual Rebassa

Tot coincideix amb el temps del primer rector Armengual i deduïm que va ésser ell que pagà dels seus béns.

Es desvetlà per la Verge de la Pau, duit del seu filial amor a Maria, convertint la sufragània de Castellitx d'un rústic casal en un palau digne de la Mare de Déu.

71. *Historia del Arte*. Tom VII, cap. 3, p. 61, «Arte Barroco en España». Salvat. 1975.

72. *Consells*, 16 maig 1635.

73. *Curso breve de Arqueología* del P. Naval, 1928, cap. VII, «Arquitectura Ojival», p. 188-220; i «Arte Gótico» d'*Historia del Arte*. Tom IV, caps. 1 al 5. Salvat 1970.

74. *Historia del Arte*. Tom VII, cap. 3, p. 61, «Arte Barroco en España». Salvat. 1975.

Es posen les seves armes

Es posaren les seves armes d'Armengual als escuts, amb tota justícia i raó. Ho tenia per ben merescut. Era una manera d'agrair-li públicament i de testimoniar la memòria d'aquell il·lustre benefactor, que passà tants de maldecaps per aquesta obra.

UNS JURATS AMB DEUTES

Interès d'arreglar Castellitx

Mirem un poc de desfer aquest entrunyellat. Els jurats, el 7 de febrer de 1655, es trobaren ferm apurats i quasi endeutats: «tenim necessitat de diner de la obra de la iglesia perso que hia molts pagaments i veim de adobar la iglesia de issi i la de Castellitx».⁷⁵

Sens dubte, el bon rector ho pensava sovint i s'oferí per eixaugar aquests deutes econòmics, amb la seva generosa col·laboració, encara que no consta en els documents.

Pareix que es treballava de veres a Castellitx l'any 1664, per acabar-ho i tenien les mateixes dificultats: «com tenim necessitat de diner de la obra de la isglesia per acabar de adobar la isglesia de Castelix».⁷⁶

COMENCEN LES OBRES: 1664

Mestres que hi treballen

L'obra començà l'any 1664. Espigolant, compareixen tots els que emprendre la feina, amb els seus noms i cognoms: els fusters Bernat Oliver i Francesc Trobat, el ferrer Antoni Munar, el carreter Josep Jordà, el picapedrer Antoni Ripoll, el calciner Bartomeu Llach i l'enteulador Guillem Clar.

75. *Consells*, 7 febrer 1655.

76. *Consells*, 27 gener 1664.

Comptes clars

Els comptes descriuen els materials emprats: bigues, claus, grava, calç, carros, teules, etc..., juntament amb el cost de l'escarada.

Repassem la llista: «a Bernat Oliver fuster 2 lliures per aver adobades gigas i una jaçara a la Iglesia de Castellitx»;⁷⁷ «a Antony Munar farrer quatre sous y son per claus...»;⁷⁸ «a joseph jorda 1 lliure 10 sous y son per un jornal de carro... per aportar la grava»;⁷⁹ «a ffrs. trobat fuster 8 sous y son per aver entaulat un poll»;⁸⁰ «a m. Antoni Ripol Picapedrer 4 lliures y son acompliment per la Asquarada de la Isglesia»;⁸¹ «el mateix 1 lliura 8 sous per aver racoregut la taulada de Castellitx...»;⁸² «a Bartomeu Llach calsiner de la vila de Llucmajor 6 lliures 6 sous 8 son per cals aservit per la Iglesia de Castellitx»;⁸³ «a gll. Clar tauler de Lluchmajor 5 lliures 8 sous y son per lo valor de ses sentes teules han preses de sa casa per la Iglesia...».⁸⁴

No s'atura l'obra el 1667

L'any 1667 hi continuava feinejant el mateix picapedrer Ripoll, el qual prengué una altra escarada: «...9 lliures i son per una ascaràda de feina a feta a la Isglesia».⁸⁵

Visita pastoral de l'arquebisbe-bisbe Alagón. 1686

De tal manera es trobava en bon estat l'església a Castellitx, que l'any 1686, l'arquebisbe-bisbe de Mallorca, doctor Alagón (1684-1701) (86),⁸⁶ pels seus visitadors, sols manà que es tancàs de paret el fossar, que era

77. *Comptes*, 3 febrer 1664, sense foliar (AMA).

78. *Comptes*, 1 juny 1664 (AMA).

79. *Comptes*, 17 febrer 1664 (AMA).

80. *Comptes*, 1 juny 1664 (AMA).

81. *Comptes*, 23 gener 1664 (AMA).

82. *Comptes*, 25 maig 1664 (AMA).

83. *Comptes*, 17 febrer 1664 (AMA).

84. *Comptes*, 23 gener 1664 (AMA).

85. *Comptes*, 23 gener 1667 (AMA).

86. *Guía de la diócesis de Mallorca. Resumen Histórico*, p. 59. 1959.

l'única cosa abandonada,⁸⁷ com es va fer l'any següent: «a Pera Reus 26 lliures y son a bon compte de la scarada li handonada los Jurats per tencar lo fossar de Castilitx».⁸⁸

Els devots algaidins i el rector

Quantes hores de jornals i de carretades de materials aportarien els fidels algaidins! Tot fet reservadament i per pur amor a Déu i a Santa Maria, sense cobrar cap diner i figurar els seus noms dins cap full dels arxius.

Per damunt tothom, surava l'exemple del zelós rector Armengual, que tothom sabia què li costava. Així quedaria per escrit sols el que havien de pagar els diligents jurats, perquè no hi havia altre remei.

Presència de l'escut i silenci del rector

A part, pensam igualment de la presència dels escuts en el retaule de l'Assumpta, del cadirat i de les creus descrites perquè eren, sens dubte, obres del primer rector.

COLLABORACIÓ DELS DOS RECTORS I ABSÈNCIA DE L'ESCUT

El retaule major

El seu escut no presideix la filigrana barroca del retaule major; però saben ben cert, com havem vist, que hi contribuïren els dos rectors.

Com a proves fermes, romanen, entre els Sants Patrons de la Parròquia i els Sants protectors vinculats a la vila, en el centre del tercer replà, la imatge de Sant Miquel, arcàngel, el patró dels dos rectors; en la definició, nostre Salvador a la creu, el nom del seu germà i oncle, i Sant Cristòfol, el nom dels seus nebots i parents.

87. *Visites Pastorals*. Alagon (1686-87). *Ordinacions*, F 10. Arxiu de la Parròquia d'Algaida (APA).

88. *Comptes*, 1687.

L'obra és del segle XVII

No podem afirmar que l'obra es fes abans. En el segle XVI, l'any 1589, es bastia el porxo (89),⁸⁹ i a la primeria del XVII, l'any 1609, la sagristia (90).⁹⁰

Ni tampoc, en el segle XVIII, durant el segon rector Armengual, ja que fins a l'any 1755, no comencen, altra volta, obres importants (91).⁹¹ Aleshores, exercia el seu ministeri pastoral el dr. Francesc Tugores, rector des de l'any 1742 fins a l'any 1771 (92).⁹²

Esperit resolt del segon rector

Afinam el bon esperit, la força i el zel del segon rector Armengual, nebot del primer rector, que l'animava a seguir pel mateix camí. Complia plenament la voluntat de l'oncle, no sols durant els darrers anys de vida d'aquest, sinó també després de la seva mort.

EPÍLEG

Els nusos estan desfets

Concloem, doncs, que els escuts de Castellitx i la reforma del presbiteri va esser obra del segle XVII, que feren els rectors Armenguals d'Algaida.

CLOENDA

Que servesqui aquest breu estudi, no exhaustiu, fruit desinteressat de la devoció a la Mare de Déu de la Pau, Nostra Dona Santa Maria, per estimar-la més i més, perquè Ella, doni la vera pau als nostres cors, turmentats per tan gran nombre de congòixes de la vida actual, encenent

89. *Consells*, 18 març 1589.

90. *Consells*, 6 gener 1609.

91. *Comptes*, 1755.

92. *Determinacions del Rt. Comu de la Parroquia Iglesia de Algaida* 1687, F. 73 v.-101 v. (APA).

dins tots els algaidins la suau flama de l'amor diví, per seguir les fortes petjades dels nostres avantpassats, que miraren sempre aquell lloc com la seva casa pairal, fulgent estel i segura guia del pedregós camí cap a la terra promesa de nostre Pare Déu: «No renegueu de vostra sang, oprobi pel fill qui n'es apòstata» com exclamava l'excels poeta Costa i Llobera.⁹³

ADVERTIMENTS

1) Mn. Bartomeu Guasp ha publicat també dates i cites dels llibres de Consells i Comptes, en el seu llibre *Antigua Parroquia de Castellitx*.

2) He cregut un deure escriure aquest treball en la nostra parla; per aquest motiu, no he trobat cap copista, que hagi volgut posar-lo a màquina. Jo no som pràctic per escriure-hi.

93. *Oda Horaciana XII. Als Joves. Itinerario espiritual de un poeta: Costa i Llobera* de B. Torres Gost, cap. XVI, p. 310-320, 1971.

